

Za první světové války vznikalo i umění. Přesvědčili se o tom účastníci další přednášky Armádním muzeu

25.3.2025 - | Vojenský historický ústav Praha

Benzínový zapalovač vyrobený na italské frontě z nábojnice Mannlicher, kříž od Verdunu z nábojnic Mauser s prefabrikovanou soškou Krista nebo unikátní čajový servis vyrobený z 8 různých druhů puškových nábojnic představil téměř třiceti posluchačům na přednášce “Umění vysoké a zákopové” z cyklu PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA historik Vojenského historického ústavu Praha Mgr. Petr Bjaček.

Ve sbírkách VHÚ Praha je rozsáhlá kolekce těchto předmětů, která obsahuje téměř 200 položek, často k nim lze dohledat i originální příběh, který je v pozadí jejich vzniku. Největšího rozmachu se však zákopové umění dočkalo v době 1. světové války, ke které odkazuje také dodnes užívaný název. „Zvláště v západní Evropě jsou časté předměty, které vznikly až po skončení války a měly za cíl uspokojit turisty putující na bývalé bojiště ať už šlo o vdovy, nebo veterány toužící po nějakém cestovatelském suvenýru,” vysvětlil Petr Bjaček. Upřesnil, že za tímto účelem fungovaly celé meziválečné období ve Francii a Belgii dokonce specializované manufaktury.

Na bojištích bývalé rakousko-uherské armády však podmínky pro rozvoj výroby válečných suvenýrů neexistovaly. To odráží i skladbu předmětů ze sbírky VHÚ Praha, ve které dominují především předměty vyráběné vojáky nebo válečnými zajatci. Jednalo se jak o upomínkové předměty, tak užitkové předměty. „Typickým příkladem jsou například zapalovače, vázy vytepané z nábojnic nebo prstýnky odlévané z hliníku. Často si také vyráběli hry, ať už karty nebo šachy. Z dochovaných deníků a korespondence víme, že právě tyto drobnosti nenapadlo záložníky při odchodu na vojnu přibalit a bylo jednodušší si je vyrobit, než o ně psát domů,” dodal Bjaček. Rukodělné frontové výrobky se brzy staly mezi vojáky i civilisty módou a poptávka po nich dosáhla takového rozměru, že stimulovala rozvoj svébytné řemeslné produkce, do níž byla často zapojena celá jednotka s jasně rozdělenými funkcemi pro jednotlivé vojáky.

Fenomén “Zákopového umění” byl podle Petra Bjačka poprvé v českých zemích popsán ve čtrnáctideníku Český svět z roku 1916, ve kterém byla zařazena reportáž ze zajateckého tábora v Josefově. „Víme také o tom, že si vojáci vyráběli hudební nástroje, ale žádný z nich se dosud do sbírek VHÚ Praha nepodařilo získat,” dodal historik s tím, že kdyby měl někdo takový nástroj k dispozici, tak se rád na něj podívá.

Umění vysoké

Kurátorka sbírky výtvarného umění VHÚ Praha Mgr. Ilona Krbcová se v druhé části přednášky věnovala “Umění vysokému”, tedy dílům profesionálních výtvarníků a také několika nadaných amatérů, jejichž tvorba si svojí kvalitou v ničem nezadala s tvorbou zkušených umělců.

Připomněla, že jedním z nejvýraznějších českých malířů, kteří byli zapojeni do prvoválečného konfliktu, byl František Kupka. Ihned po vstupu Francie do války se přihlásil jako mnoho jiných Čechů a Slováků do řad francouzské Cizinecké legie. Stál rovněž u zrodu naší první zahraniční jednotky Roty Nazdar. Na podzim roku 1918 vytvořil návrhy stejnokrojů nové československé, které však nebyly realizovány,” podotkla Ilona Krbcová.

Po návratu z války se Kupka podílel na založení Památníku odboje, předchůdce Vojenského historického ústavu Praha. Krátce zde vedl také jeho uměleckou skupinu. I z těchto důvodů je po něm je pojmenována kavárna v prostoru bývalého výtvarného ateliéru v Armádním muzeu Žižkov. V obložení baru jsou pak vyřezána jména dalších výtvarníků, kteří byli zároveň vojáky. „Ve sbírkách Vojenského historického ústavu máme asi 20 originálních děl Františka Kupky. S jejich faksimilemi se mohou návštěvníci seznámit v expozici věnované 1. světové válce.

„Po neúspěšné pedagogické praxi a naprostém nepochopení své tvorby českou kulturní veřejností se Kupka v roce 1921 rozhodl pro návrat do Francie. Československo navštívil od té doby ještě dvakrát, ale vůči své vlasti zůstal zatrpklý až do konce života,” dodala kurátorka Sbírký výtvarného umění Vojenského historického ústavu Praha.

Ve výčtu umělců, kteří nastoupili do frontových zákopů hned na počátku války, zmínila sochaře a francouzského legionáře Otto Gutfreunda. Představila také méně známého malíře a italského legionáře Břetislava Bartoše, který po válce pracoval v umělecké skupině Památníku odboje. Záhy však těžce onemocněl, a tak se vrátil na rodné Valašsko a ve své volné tvorbě se věnoval převážně aktuálním sociálním tématům.

U proslulého malíře a grafika Josefa Váchala vyzdvihla cyklus sedmi barevných dřevorytů s názvem , vydaný autorovým vlastním nákladem v roce 1919. Mluvila také o legionáři Jindřichu Vlčkovi, který vystudoval Umělecko-průmyslovou školu ve Vídni a až do roku 1918 pobýval v ruských zajateckých táborech. Po válce pracoval několik let v umělecké skupině Památníku odboje.

Z vojáků, kteří nebyli profesionálními výtvarníky, ale svým uměním se prosadili, zmínila Ilona Krbcová vynikajícího fotografa a malíře samouka Františka Parolka, který působil v ruských legiích. „Jeho fotografie byly základem filmové a fotografické sbírky Památníku odboje, ze které čerpáme dodnes,” podotkla Krbcová. V závěru své přednášky ještě zmínila ještě dva velmi nadané malíře-samouky - Viktora Nikodema a Štěpána Vácu.

<https://www.vhu.cz/za-prvni-svetove-valky-vznikalo-i-umeni-presvedcili-se-o-tom-ucastnici-dalsi-prednasky-armadnim-muzeu>